

NAJLJEPŠI JEZIK NA SVIJETU

Zivan Bezić

Budući da je čovjek *zoon logikón*, ne može mu biti indiferentna njegova riječ i njegov jezik. Najprije na nacionalnom planu: riječ je najime izraz ljudske misli i duhovnosti («koga šaptom i romonom duši ti se svijest probudi»). Na emocionalnom planu: govor je odraz čovječje osobnosti, rezonanca naših osjećaja, jeka majčina tepanja, spomen na prvu djetinju sreću («te ti spozna i uvidje da ti bolje nije nigdje do na tvoje majke grudi»). Najzad i na socijalno-patriotskom planu: radi se o jeziku naše životne sredine, rodnog zavičaja i vlasbite domovine. («Die wahre Heimat ist eigentlich die Sprache», reče umni Humboldt.)

Stoga je razumljivo da se svaki narod i svaki čovjek brine za svoj jezik; voli ga, na nj je ponosan. No s interesom za vlastiti jezik ujedno se javlja zanimanje i za fenomen tuđeg jezika, za sistem govornog izražavanja ostalih naroda. Pri tome se, razumljivo, nameće i sklonost uspoređivanja: koje su sličnosti i razlike među mnoštvom svjetskih jezika? Koji je od njih bolji, odnosno ljepši? Koje mjesto među njima zauzima moj materinski jezik?

Da budem iskren, sve do god. 1945. mene taj problem nije zanimao. Ne zato što bih ga smatrao suvišnim ili besmislenim, nego jednostavno stoga što sam mislio da je odgovor na to pitanje moguć samo u obliku jednoga subjektivnog suda. Da me je netko tada zapitao koji je najljepši jezik na svijetu, bio bih po svoj prilici odgovorio: »Svakome je njegov materinski jezik najljepši. Ljepota nekog jezika je čisto subjektivna stvar«.

Od proljeća godine Gospodnje 1945. ne mislim više tako. Sada držim da postoje i neki objektivni kriteriji po kojima se dade izreći, ako ne potpuno objektivni, barem neki manje subjektivni sud. Odmah moram naglasiti da u ovu materiju ne ulazim kao stručnjak. Nisam ni lingvist, ni filolog, ni književnik, ni bilo kakav kvalificirani jezikoslovac. Govorit ću kao laik, kao običan čovjek, na temelju jednog iskustva iz proljeća 1945. posljednje ratne godine.

U to vrijeme sam se nalazio u njemačkom koncentracionom logoru *Dachau* kao politički zatočenik. Tu sam upoznao jednog Hrvata iz Gradišća, gorljivog rodoljuba, koji je iz ljubavi prema hrvatskom jeziku dospio u logor. On se najime usudio da, kao katolički svećenik, propovijeda u crkvi hrvatski i tako isto poučava djecu na vjeronauku. Nacisti mu to nisu oprostili, bacili su ga u zatvor (Beč), posljalje ovdje u *Dachau*. Matthias Semeliker — tako se najime zove moj prijatelj, koji još i danas živi u Gradišću, jednako voli svoj hrvatski narod, te mu i nadalje propovijeda hrvatskim jezikom — nije ni u logoru htio propustiti priliku da još bolje upozna svoj materinski jezik, pa me je zamolio da ga podučavam u hrvatskom književnom jeziku (dobro je poznavao samo svoj gradišćanski dijalekt). On će usput mene učiti njemački.

Tako smo se jedne nedjelje popodne našli u njegovoj baraki. To je bio Block 26 ili u logorskom žargonu »njemački blok«. Zvao se tako jer su unutra bili zatvoreni pretežno njemački svećenici i govorilo se najviše njemački. Pored Semelikera i mene za našim stolom je sjedio i neki njemački svećenik s knjigom u ruci. On se nije miješao u naš razgovor, ali sam primijetio da sve češće odlaže knjigu i pomno prati naše riječi. Najednom se okrene Semelikeru pa ga zapita:

— Otkada ti to, Matthias, govoriš tako dobro talijanski?

— Pa ja uopće ne znam talijanski, odgovori mu začuđeni Gradišćanin.

— A kojim to onda jezikom govorite vi dvojica? priupita Nijemac.

— Mi govorimo hrvatski, to je moj materinski jezik.

— A tako?! Čudio se ovaj put Nijemac.

Tada ja upadnem svojim pitanjem:

— A po čemu ste vi, gospodine, zaključili da mi dva govorimo talijanski?

— Pa po tome, rastumači Nijemac, što sam uvijek slušao kako je talijanski jezik najljepši na svijetu. A vi dvojica ste govorili tako divnim jezikom da sam u sebi zaključio: to je valjda talijanski. Ja, do sada, ljepšega jezika nisam čuo.

U meni je srce zaigralo. Pogledam na Matiju. Njemu su na očima blistale suze. Bio je sretan. Ne leži, dakle, zaludu u ovom logoru...

To je bio povod da sam počeo uspoređivati hrvatski s ostalim poznatim evropskim jezicima. A Dachau je za tu svrhu bio sjajna prigoda. Pravi Babilon naroda i jezika. Tu se moglo čuti gotovo sve jezike ovoga svijeta. Službeno se, dakako, moralo govoriti njemački, ali su logoraši međusobno razgovarali svojim nacionalnim jezicima ili, zapravo, mješavinom raznih jezika koje su znali matucati. Ja sam obraćao pažnju na izgovor onih sugovornika koji su bili naobraženi i poznavali svoj jezik.

Naravno, svoja opažanja nisam mogao vršiti ni metodički ni znanstveno. Kao osnovni kriterij uspoređivanja uzeo sam govornu stranu jezika, dakle njihov fonološki element. Ograničio sam se samo na evropsku grupu jezika, i to samo na one najvažnije, meni bolje poznate. Moram napomenuti i to da su moja opažanja trajala samo nekoliko mjeseci, jer od onog sudbonosnog razgovora do kraja rata — a s njime i našeg oslobođenja — preostalo mi je malo vremena (no u aktivnu svog iskustva mogu ubrojiti i ono razdoblje što sam proveo u logoru prije spomenutog razgovora, kad sam i nehotice vršio jezične usporedbe). No najveća zapreka za mirno proučavanje uporedne fonetike bile su grozne prilike u kojima smo se nalazili: naporni robijaški rad, užasna glad, neizdrživi teror nacista i kaposa, svakodnevno gledanje smrti u oči i borba za život. Alko ikada i igdje, tu je važila poslovice: »Primum vivere, dein philosophari«.

Iz toga, dakle, kratkog ali dragocjenog iskustva mogao sam s vremenom donijeti zaključak: zaista, hrvatski jezik je najljepši na svijetu! (Opet napominjem, govorim to obzirom na zvučne kvalitete jezika).

*

Malo usporedbe

Budući da je Dachau naša polazna točka, skrenimo pažnju najprije na njemački jezik. Nitko ne može zanijekati da u njemačkoj poeziji nema velikih estetskih vrednota (Goethe, Heine, Rilke itd.). Ali njemačka proza, izgovor, akcentuacija, govorni stil, tvrdoća mnogih fonema, čitavih riječi i njihovih sklopova traži veliku govornu akrobatiku. Previše duge riječi, brzoplete kovanice i višestruke složenice nisu nimalo na uhar ljepoti njemačkog jezika. Dominacija suglasnika, osobito onih najtvrdih (h, ch, pf i sl.), te drugih sličnih tvrdih zvukova daje njemačkome jako kakofoničan karakter. Prečesto ponavljanje istih diftonga (ei, eu) stvara utisak jednoličnosti. Neke oštre konsonantne skupine pojedinim narodima čine nemogućim pravilan izgovor njemačkih riječi. Sve u svemu, nimalo lijep jezik.

Može li se barem engleski — kao vodeći jezik u svijetu — pretpostaviti hrvatskome? Mislim da će se svatko sa mnom složiti da engleski dominira svijetom iz posve drugih — a ne estetskih — razloga (historijskih, političkih, diplomatskih, ekonomskih itd.). Doduše, engleski jezik nije mnogo težak, jer spada u najviše evolvirane evropske jezike. Njegova gramatika je pojednostavljena do skrajnih granica, flexija neznatna, a veliki dio leksičkog blaga uzet iz grčke i latinske baštine. Usporedi li se sa latinskim, engleski obiluje kratkim riječima (jednosložnim), ali se zato Englez mora u govoru služiti većim brojem riječi. Kratkoća riječi uostalom nije uvijek i prednost. Razumijevanje engleskoga mnogo otežavaju upravo ti mnogobrojni monosilabi koji se jednako ili vrlo slično izgovaraju (homonimi). Iako je akcentuacija

riječi, uzetih napose, dosta oskudna, dobro je poznato blagoglasje u intonaciji engleskih sintagma i rečenica, Stoga se na engleskome daje lijepo pjevati. No to sve malo doprinosi zvučnosti engleskoga zbog mnoštva samoglasnika (ništa manje od 12) i dvoglasnika koji se nejasno izgovaraju i prelijevaju jedni u druge. Dodaju li se k tome brojni frikativi, gljeni i dentalni suglasnici, vezani uz mutne engleske vokale, dobivaš dojam kao da govoriš engleski znači — gutati gustu londonsku maglu. I doista, engleski je čedo vlažne, hladne i maglovite britanske klime. Koliko je ljepše jadransko nebo od londonskoga smoga, toliko je ljepši hrvatski jezik od engleskoga!

Naš njemački kolega iz Dachaua držao je — u skladu s opće raširenim mišljenjem — da je talijanski jezik najljepši na svijetu. To nije sasvim neosnovan sud. Talijanski je doista lijep u mnogim točkama: muzikalnost, vokalizacija, otvoreni slogovi, meki i zaobljeni konsonanti, jasni i zvučni samoglasnici daju mu neobičnu blagozvučnost i veliku pijevnost. Nisu zaludu talijanske canzone toliko omiljene i popularne, a talijanski jezik tako ugodan za sluh. Velika je prednost Danteova jezika što nema mnogo suglasnika, pogotovo ne oštrih suglasničkih skupova. No tu leži i krajni domet njegove muzikalnosti. To je jezik bez muških glasova (koji je Talijan sposoban izgovori riječ Trst?), bez onomatopejskih svojstava (neka pokuša deklamirati Natorova »Cvrčka«!) i bez blaga kontrapunkta. Efeminizirati jezik i slatunjava muzika — to je talijanski. K tome je i siromašan naglascima, dužinama i akustičnom diferenciranošću. Ne može se uopće mjeriti s bogatstvom i snagom hrvatske riječi, kreptkošću hrvatskog izričaja ili šarolikošću hrvatske intonacije.

Ako bi netko htio uporno jašiti na muzikalnosti talijanskoga, napomenuo bih da ni u tome hrvatski jezik ne zaostaje za njim. To sam se jednom uvjerio sasna slučajno. Nabavio sam talijanski prijevod romana *Paule Preradović »Pave und Pero«*, jer nisam mogao doći do njemačkog originala. Ostale su mi u sjećanju posljednje riječi prvog poglavlja romana: »Senza posa mormorano le acque intorno a Lukoran«. Autorici se očito dopala ta rečenica pa je opet ponavlja na početku posljednje glave: »Eterne mormorano le acque intorno a Lukoran.« Zaista lijepo! No odmah mi sine glavom: zar to ne bi bilo još ljepše na hrvatskome: »Vječno (ili vječne) šume vode oko Lukorana«. Da, i mnogo ljepše i mnogo muzikalnije!

Uostalom, ogromno zvukovno bogatstvo hrvatskoga jezika najbolje je opisao upravo Paulin djed u svojim poznatim stihovima:

*U kretu si gipkom, lakom.
Kao vječno more sinje
I mreška se i propinje
(kakva moć je vjetra koga) —
Zuji, zveči, zvoni, zvuči,
Šumi, grmi, tutnji, hući —
To je jezik roda moga!*

(Jezik roda moga)

Kako je paralela talijanskog i hrvatskog jezika ispala na štetu talijanskoga, uvjeren sam da bi jednako završila i usporedba s ostalim romanskim jezicima. Španjolski, koji je također jako lijep jezik, zaostaje za talijanskim, da o portugalskom i rumunjskom ne govorimo. Za potvrdu spomenimo još samo francuski. Nema sumnje da je i ovaj jezik ugodan i lijep. Pogotovo je dostojna svake hvale njegova logička jasnoća i famozni »jeux de sonorité« u francuskoj poeziji. Međutim, ono stalno i jednolično naglašavanje posljednjeg sloga, ograničena modulacija glasova, bez mogućnosti diferencirane ritmičke fraze, dovode do zamorne monotonijske govora. Pa ona karakteristična nazalizacija francuskih riječi koja još više pojačava tu ubitačnu monotoniju. Uostalom, glazbenici znadu najbolje kako je teško komponirati muziku na francuske tekstove. Mislim da je teško zamisliti nešto antimuzikalnije od francuskih šansona. Ova divergencija francuštine i muzikalnosti eliminira francuski iz natjecanja najljepših jezika.

Prijedemo li na slavensku grupu jezika, ljepota hrvatskoga još više upada u oči.

Upravo spomenuta monotonija francuskoga ima svoje naličje u češkom jeziku. Uporno naglašavanje prvih slogova, pa čak i proklitika, daje češkom neki pjevuckajući ton, samo na prvi čas ugodan, ali on kod malo dužega slušanja prelazi u dosadu. Ne tako lošu melodičnost čeških vokala kvare oni tako česti i oštro izgovarani »h«, kao i nemogući fonem »ř«. Ova posljednja nevolja prati i poljski jezik, samo još u mnogo gorem izdanju. Polulacija afrikata, uz jedva izgovorljive glasovne skupine, daju poljskome posebno neprijatnu notu. Pokušajte samo izgovoriti poljske brojeve od 3 pa dalje. Zaustavite se npr. na brojevima 333 ili 444! Nadam se da mi neće zamjeriti — inače simpatični — poljski narod, s čijim jezikom sam se upoznao još u svome djetinjstvu u čije sam sinove naučio cijeniti ne samo iz povijesti nego i iz osobnog poznavanja, ako izjavim da je poljski jezik najmanje lijep među svim slavenskim jezicima.

Da spomenemo još samo jedan slavenski jezik — ruski. To je doista lijep i milozvučan govor. Bogata akcentualna varijacija, obilje samoglasnika, predominacija vokala »a«, umekšavajuća uloga jote i mekanoga poluglasa daju ruskom jeziku šarolikiu i prijatnu zvučnost. No ipak Rusi se služe svojim jezikom na neki deklamatorski način (držim da to nije samo posljedica sve-mogućeg agitpropa, jer isto sam primijetio i kod starijih Rusa), koji s vremenom podiže barijere između govornika i slušaoca. Jasno i čisto izgovaranje samo naglašenih vokala, a zamračivanje nenaglašenih, oduzima ruskom jeziku vedrinu i ubacuje u nj sjetne boje polumraka. Jotizacija pak većine ruskih vokala čini ovaj jezik previše mekim, malo muževnim, a samim Rusa otežava pravilno izgovaranje stranih jezika.

Ruski jezik je veoma lijep i dozvoljavam da bi po ljepoti mogao biti takmacem hrvatskome. Ipak — samo takmacem, jer nadmašiti ga ne može. Ne mislim da bi ova tvrdnja bila plod moje patriotske pristranosti. To je uvjerenje većine Slavena. O tome mi je, također u Dachau, govorio i poljski jezikoslovac Jozef Kirzyskowski. Upozorujem i na činjenicu koju iznosi naš lingvist Ivan Andrović (u predgovoru svoga *Talijansko-hrvatskog Rječnika*, naklada V. Esih, Zagreb, bez godine izdanja, str. IX). God. 1911. održavao se u Moskvi kongres slavista. Na njemu je pao prijedlog da se izabere kao službeni jezik za međuslavenske razgovore najbolji među njima. I bude izabran hrvatski! Ipak se odustalo od sprovođenja tog zaključka iz obzira prema ruskom caru i velikom ruskom narodu. Šteta... Da se upozna ljepota hrvatskog u odnosu na ostale slavenske govore, dosta se sjetiti njegove raznolikke artikulacije staroslavenskoga jata (i, e, je, ije).

S namjerom da potpuno isključim momenat subjektivnosti, pozivam se na mišljenje nekih stručnjaka. Upravo spomenuti Andrović, poznavalac mnogih jezika, piše: »Naš jezik je neobično zvučan i harmoničan. Njegova četiri naglasaka daju mu neobičnu melodičnost i ritmičku, čime se može mjeriti malo jezika na svijetu« (Predgovor njegovu *Englesko-hrvatskom i Hrvatsko-engleskom Rječniku*, II izd. Zagreb 1947, str. 27).

Poznati laringolog prof. dr A. Šercer tvrdi: »Hrvatski jezik spada među najljepše jezike svijeta, bogat je vokalima, vrlo je podesan za lijep način izražavanja, a zvučan je i kao stvoren za govorničku vještinu, za poeziju i za pjevanje. To dokazuju naša narodna poezija, naša narodna muzika i brojni pojedini pjevači najboljih kvaliteta« (Ivo Lhotka-Kalinski: »Umjetnost pjevanja«. Muzička Naklada, Zagreb 1953, str. 5).

Za objašnjenje Šercerove izjave mogu nam poslužiti riječi profesora Muzičke akademije u Zagrebu I. Lhotke: »Interesantna je za nas činjenica, da je najbogatiji vokalima bio staroslavenski jezik. Komparacijom tekstova ustanovljeno je, da je u njemu 48,5% glasova otpadalo na vokale. Iza njega slijedi talijanski jezik sa 48% vokala, a na trećem mjestu današnji naš jezik sa 47% vokala. U tome zaostaju iza našeg svi ostali slavenski jezici, dok nje-

mački jezik broji samo 38% vokala... Kao što smo kazali, po postotku vokala dolazi hrvatski jezik neposredno iza talijanskoga, pa je to bez sumnje i jedan od razloga, što su iz našega naroda proizašli toliki pjevači svjetskoga glasa« (I. Lhotka-Kalinski, ibidem, str. 54). Pijevnost hrvatskog jezika je najbolji dokaz njegove zvučkovne ljepote.

I još samo jedno svjedočanstvo, koje potječe od velikog obožavatelja talijanskog jezika i kulture *Nikole Tommasea*. Navodim doslovno njegove riječi: »Più efficace dell'italiana e della latina, e non meno ricca della greca, è la lingua nostra nel contemporamento della soavità con la forza, e nell'uso di quelle particelle possenti, che fanno il pensiero penetrare nelle più sottili pieghe delle cose« (I. Andrović — *Rječnik talijansko-hrvatski*, str. IX).

Naravno, ne možemo biti zaslijepljeni rodoljubi pa možda tvrditi da je hrvatski jezik sama savršenost. Kao što svaki jezik ima svojih mana i nedostataka, ima ih i naš jezik. To su npr. mnoge naše duge riječi, poneki tvrđi konsonantski skupovi i završavanje nekih riječi na dva suglasnika. No zato hrvatski jezik je tako bogat i razveden u svim elementima fonetike: mekim i jakim glasovima, naglascima, intonaciji rečenice, modulaciji, tempu, koloraturi, rezonanciji i uopće melodioznosti. S gramatičkog stajališta hrvatski — kao i općenito svi slavenski jezici — spada u arhaičke jezike: malo evoluirao je morfološke flexije s mnoštvom oblika i nastavaka (deklinacije, konjugacije) te česte glasovne promjene (asimilacija, disimilacija, prije-glasi, palatalizacija i sl.). No, u sebi, to nije nikakav jezični manjak (jedino što strancima otežava učenje hrvatskoga, pa oni često zbog toga jačikautju). Uzroke konservativnosti naših jezičnih oblika možemo tražiti u drevnoj pismenosti Hrvata koja se je sačuvala u glagoljskoj književnosti i crkvenoj tradiciji kroz duga stoljeća.

*

Još jednom ističem: govorio sam kao lingvistički laik. Neka naši jezikoslovci ove retke uzmu za povod da napišu nešto boljega i dokumentiranijega. Zaustavio sam se samo na fonološkom aspektu jezika. Možda bi oni mogli pokazati vrijednost hrvatskoga i u ostalim jezičnim strukturama: semantici, gramatici, morfologiji, stilistici, sintaxi, ortografiji itd. Uvjerem sam da su slavisti na spomenutom kongresu u Moskvi imali u vidu sve te aspekte kad su se bili odlučili upravo za hrvatski jezik.

Zar to nije spoznaja koja zanosi: hrvatski jezik spada među najljepše jezike svijeta!

I zar nam ta spoznaja ne nameće neka pitanja? Koji narod na svijetu nije ponosan na svoj jezik, a pogotovo koji ne bi bio ponosan na tako lijepi jezik kao što je naš?

Što smo učinili do sada na čuvanju, njegovanju i obrani hrvatskog jezika? Znamo li (svi!) čak i to kako se zove naš materinski jezik?

Ako svaki narod ima pravo na svoj vlastiti jezik, zar toga prava nema jedino hrvatski narod? Niti mi sami imamo prava da ga se odrekemo, niti itko drugi na svijetu ima pravo da nam ga oduzme ili iznakaži.

Naša odgovornost pred historijom bila bi užasna, kad bi se i na naš naraštaj mogle primijeniti Štoosove riječi iz *Kipa Domovine*

»Vre i svoj jezik zabit Horvati,
hote ter drugi narod postati...«

Nije li nam na sramotu da još nismo naučili rodoljubnu lekciju starog »austrijskog« generala:

»Ljubi, rode, jezik iznad svega,
U njem živi, umiri za njega!
Po njemu si sve što jesi...
U naroda silnoj smjesi
Bez njega si bez imena,
Bez djedova, bez unuka,
U prošlosti sjena puka,
Ubuduće — niti sjena!«